

ЕКОНОМІКА

ОТРИМАНО:

20 Серпня 2023

ПРИЙНЯТО:

20 Вересня 2023

ВИПУСК:

20 Жовтня 2023

УДК 339.564.2

DOI 10.26661/2522-1566/2023-3/25-01

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Куліш Д.В.*

докторант,

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

ORCID 0000-0003-2224-1078

*Email автора для листування: damir.kulish@gmail.com

Анотація. Агресія Росії проти України в основному впливає на виробничі та експортні можливості України. Нинішня війна викликає занепокоєння щодо того, чи буде зібрано врожай. Крім того, війна призвела до закриття портів і операцій з дроблення олійних культур, що вплинуло на експорт. Українські аграрії демонструють високу стійкість до негараздів, спричинених війною, і продовжують вирощувати рослинництво та тваринницьку продукцію, коли це дозволяє безпека сільськогосподарських угідь.

Мета дослідження сучасні аспекти та особливості зовнішньоекономічної діяльності підприємств України в умовах воєнного часу.

Визначено, що оскільки більше половини продукції рослинництва в Україні експортується, логістика експортного ланцюжка поставок відіграє життєво важливу роль. До агресії Росії понад 90% українського експорту врожаю йшло через порти Азовського та Чорного морів. Зараз ці порти недоступні через триваючу війну або російську окупацію. Інші експортні канали – автомобільні, залізничні та річкові порти – не мають спроможності обробляти такі ж обсяги, як морські порти. Таким чином, галузеві оцінки свідчать про те, що поточний експорт становить лише близько 20% від звичайного обсягу експорту. На національному та глобальному рівнях докладаються зусилля, щоб збільшити потужності альтернативних каналів експорту та знайти інші точки збуту. Проте більші, ніж зазвичай, обсяги, які залишаються в сховищах, і майбутній урожай у червні-вересні 2022 року призведуть до швидкого виробництва великих обсягів, які також потрібно буде зберігати, щоб уникнути значних втрат. Крім того, було пошкоджено деякі складські та переробні потужності, що ще більше затримує та обмежує експорт сільськогосподарської продукції з України.

Повномасштабне вторгнення впливає не лише на ВВП України, а й на країни-партнери. Інші країни ще не в повній мірі відчувають, але якщо повномасштабне вторгнення продовжиться, то це відчує населення країн-партнерів через скорочення ВВП на душу населення. Тим не менш, Україна потребуватиме подальшої фінансової підтримки як у короткостроковій перспективі, оскільки війна триває, так і в довгостроковій для відновлення. А підприємствам України, що займаються ЗЕД потрібно розробити та впровадити адаптивну стратегію ЗЕД в умовах воєнного часу.

Ключові слова: сучасні аспекти, особливості, зовнішньоекономічна діяльність підприємств, умови воєнного часу

ЖЕЛ класифікатор: N70, F1

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вторгнення Росії в Україну мало руйнівні наслідки для народу України. Наслідки війни поставили під загрозу відновлення світової економіки після пандемії COVID-19 і змінюють і порушують глобальні ланцюжки поставок, що має наслідки для продовольчої безпеки, енергетики та інших критичних секторів. Війна також привернула увагу до ролі підприємств, що працюють у регіоні, які стикаються з підвищеними проблемами у підтримці відповідальної ділової поведінки в умовах високого ризику. Війна приходить у важкий для світової економіки момент. Відновлення від рецесії, спричинена пандемією, сповільнюється через триваючі спалахи COVID-19 та зменшення підтримки політики. Інфляція зростає в багатьох країнах, і значних розмірів економіки підвищують процентні ставки, щоб панувати над ними. Збої у світовій торгівлі та інвестиціях стримає зростання в країнах, що розвиваються, і посилює ціновий тиск, особливо якщо уряди запровадити торговельні обмеження, щоб захистити свою економіку. Після неспровокованого та невиправданого вторгнення Росії в Україну та блокади українських морських портів Україна не може експортувати свою продукцію в країни призначення по всьому світу звичайними маршрутами. Така ситуація загрожує глобальній продовольчій безпеці.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам зовнішньоекономічної діяльності підприємств України в умовах воєнного часу приділено значну увагу у дослідженнях таких науковців, як Бабанін О. [1], Бебик Т. [2], Доцюк С. О. [3], Іщук С. О., Полякова Ю. В., Процевят О. С. [4], Кириєвський О., Павленко І. [5], Обух. В. [6], Скриньковський Р., Процевят О., Павленчик Н., Цюх С. [7], Скрипник, С., Процевят, О., & Воронова, О. [8], Тасліцький Г. [9] Shuhali, A. [10].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Дослідити сучасні аспекти та особливості зовнішньоекономічної діяльності підприємств України в умовах воєнного часу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Прискорена глобалізація, з якою стикаються країни всього світу, суттєво впливає на роль зовнішньоекономічної діяльності як одного з важливих макроекономічних факторів розвитку сучасної економіки. Переваги міжнародної торгівлі відомі давно, вона сприяє економічному розвитку, стимулює ефективність і дає можливість отримати вигоду від участі в міжнародному поділі праці. Експорт та імпорт є невід'ємною частиною міжнародної торгівлі. Ці показники суттєво впливають на ВВП країни, як в абсолютних величинах, так і на одну особу, а отже, і на рівень життя кожного жителя країни. Зараз в Україні відбуваються події, які кардинально впливають на показники експорту та імпорту, структуру міжнародної торгівлі, що суттєво впливає на ВВП країни. Країни ЄС залишаються постійними і основними партнерами України на зовнішньому ринку, і початок повномасштабного вторгнення суттєво вплинув на нас і наших партнерів.

Найбільш експортованими товарами серед секторів залишається агро- та харчова продукція, що становить 53% від загального експорту товарів у 2022 році. Також значні обсяги експорту становлять метали — 13,6%. Третім був сектор мінеральних продуктів — 9,8%. Найбільш постраждалими секторами є металургія (-62,5%), хімія (-54,3%), мінерали (-48,6%) та папір (-48%). Аналіз показує, що показники експорту в основних секторах

економіки України за період після 24 лютого 2022 року скоротилися на 39,0%. [1] Товарна структура та динаміка експорту в Україні представлена на рис. 1

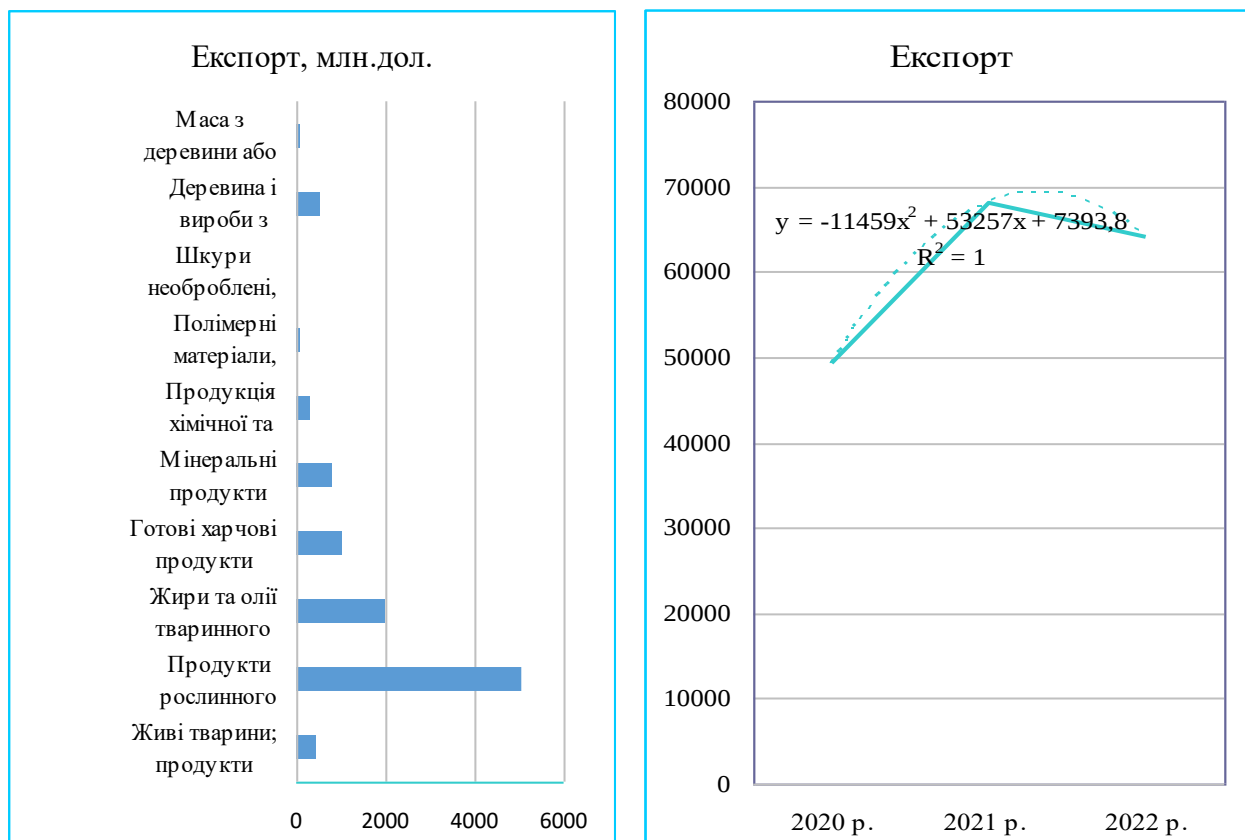

Рис. 1 Товарна структура та динаміка експорту в Україні

Джерело: узагальнено автором на основі [11]

Участь України в глобальних виробничо-збутових ланцюжках знаходиться на найнижчому рівні в країнах і дещо знизилася в період 2009-2018 років. Україна відстає від середнього показника по країнах і бере участь в обмеженій кількості поставок. Масштаби впливу війни на інші країни, залучені до цих ланцюжків створення вартості, залежатимуть від ролі, яку Україна відіграє в них, або як важливий постачальник, або як користувач ресурсів. Український експорт важливий у трьох секторах обробної промисловості. Україна не є великим постачальником у світовому масштабі. Однак вона є великим постачальником деяких специфічних продуктів в цих секторах.

Український експорт залізної руди і виробів з неї, деяких металів, напівфабрикатів з металу і транспортного устаткування видається найбільш актуальним для ланцюжків поставок торгових партнерів України. Дані платіжного балансу України свідчать про зростаюче значення сектора комп'ютерних послуг для її експорту. Ці комп'ютерні послуги надають ресурси численним фірмам за кордоном: тому послуги ІКТ також, постраждали в результаті війни.

Основними причинами падіння експорту є:

1. Порушення матеріально-технічного забезпечення
2. Знищення підприємств – повністю або частково знищено 422 підприємства.
3. Порушення відносин між товаровиробниками.

Більше половини українського експорту у 2022 році було продано до країн ЄС. Через вісім місяців після повномасштабного вторгнення частка ЄС досягла 62%. Сезонно скориговані щомісячні обсяги експорту-імпорту товарів представимо на рис. 2.

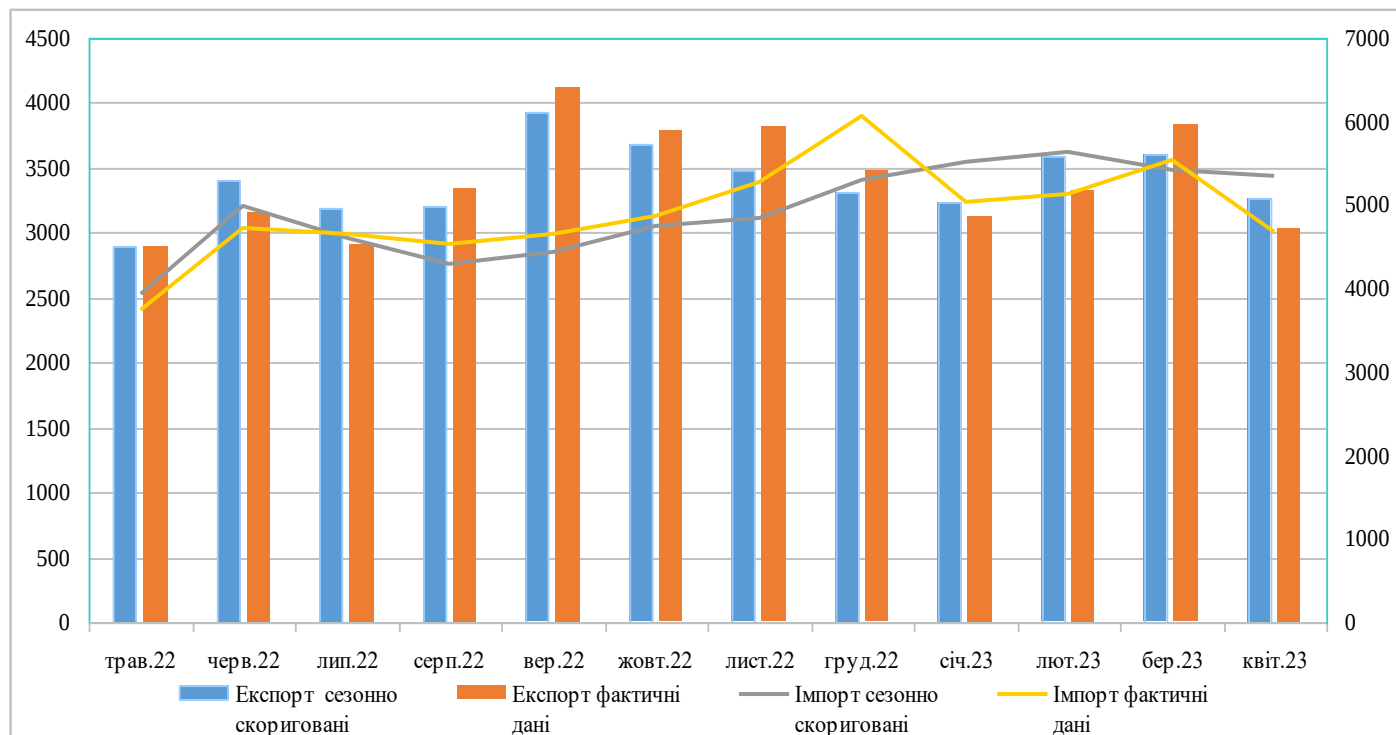

Рис. 2 Сезонно скориговані щомісячні обсяги експорту-імпорту товарів з травня 2022 р по квітень 2023 р.

Джерело: узагальнено автором на основі [11]

Загалом у 2022 році Україна експортувала продукції на понад \$44 млрд. З них до Європейського Союзу було продано товарів на суму майже 28 мільярдів доларів. Найбільшу експортну виручку Україна отримала від експорту до Польщі на суму 6,6 млрд дол. Зростання експорту до Європи пов'язане з тим, що у 2022 році ЄС скасував мита на товари з України та запровадив «безвіз». Основні експортні партнери України з ЄС представлені на рис. 3.

Країни, які найбільшою мірою залежать від імпорту з України, знаходяться в основному в Центральній і Східній Європі. Молдова є найбільш залежною країною, більше чверті свого сільськогосподарського імпорту припадає на Україну, в той час як Грузія закуповує майже п'яту частину своєї сільськогосподарської продукції в Україні. Тільки Молдова в значній мірі залежить від України в поставках промислової продукції і засобах виробництва. Український експорт проміжних товарів становить понад 5 % від зовнішніх поставок в п'ять країн — Молдову, Сенегал, Грузію, Білорусь і. За межами Європи Імпорт Тунісу в значній мірі залежить від України в плані імпорту сільськогосподарської продукції, в той час як деякі африканські та арабські країни покладаються на неї в плані імпорту в конкретних товарах.

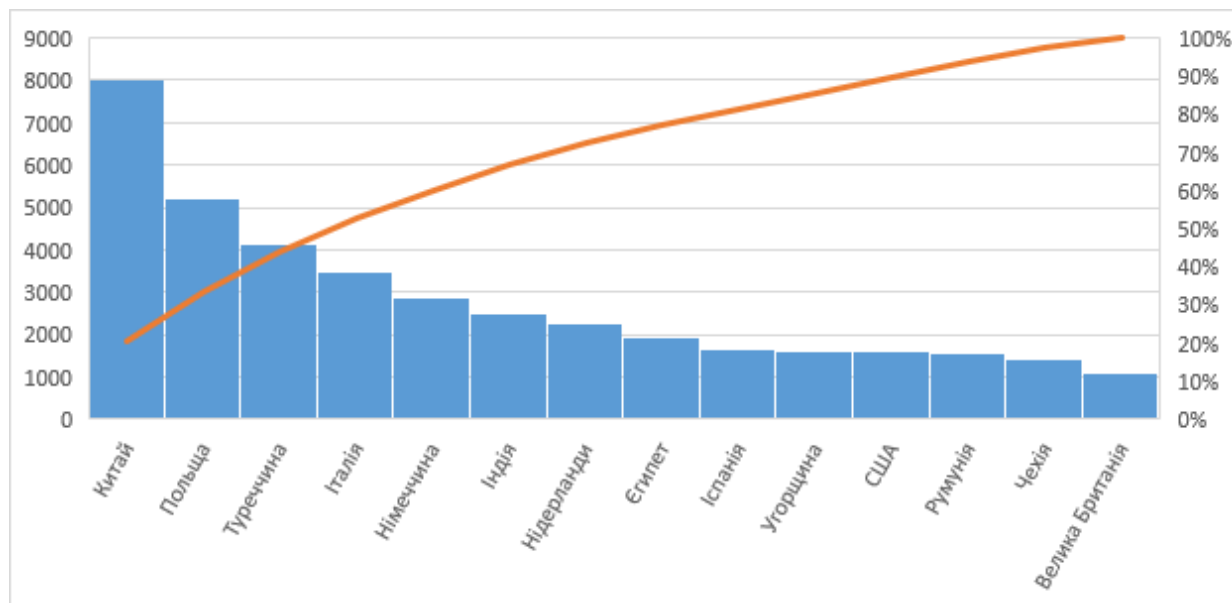

Рис. 3. Основні експортні партнери України з ЄС в 2022 році

Джерело: узагальнено автором на основі [13]

Країни, які покладаються на Україну в якості експортного напрямку, також знаходяться в основному в Східній Європі, Центральній Азії і на Кавказі. Україна є другим за величиною напрямком сільськогосподарського експорту Грузії (12%), в той час як частка інших країн становить менше 3%. Білорусь експортує 14 відсотків своєї промислової продукції в Україну, за нею йдуть Бенін і Литва - 6 відсотків і 4 відсотки відповідно. Що стосується проміжних товарів, то Білорусь експортує 10 відсотків своїх товарів в Україну, Бенін - 7 відсотків (за рахунок бавовни), а Грузія - 4 відсотки. Найбільша ринкова частка України в експорті капітальних товарів припадала на Молдову - 10 відсотків, Азербайджан - 9 відсотків і Білорусь - 8 відсотків [11].

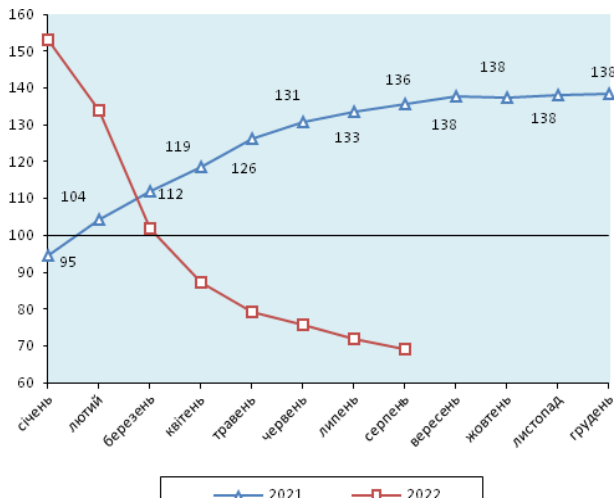
Імпорт також значно скоротився з початку повномасштабного вторгнення в усі галузі. Традиційно найбільші обсяги імпорту склали мінеральні продукти (\$1,19 млрд), а саме мінеральне паливо, нафта та продукти її переробки. Більше того, падіння імпорту палива порівняно з минулим передвоєнним липнем склало лише кілька відсотків, оскільки попит на паливо зберігся, незважаючи на розрив відносин з Білоруссю та Росією, а також зі збитками для українських нафтопереробних заводів країна довелося шукати додаткові поставки з Європейського Союзу.

Однак друга основна категорія імпорту: «Машини, обладнання та методи; електротехнічне обладнання» зафіксовано зменшення обсягів у порівнянні з аналогічним періодом минулого року майже вдвічі [1].

Темпи зростання (зниження) експорту/імпорту товарів (у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком) представлено на рис. 4.

У 2022 році економіка впала на 30,4%. Зазвичай під час воєн чи революцій країни зазнають чималих втрат. Під час «арабської весни» економіки Лівії та Єгипту скоротилися відразу на десятиліття, як з точки зору рівня життя, так і з точки зору економічного доходу [2].

Темпи зростання (зниження) експорту товарів (у % до відповідного періоду попереднього року,наростаючим підсумком)

Темпи зростання (зниження) імпорту товарів (у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком)

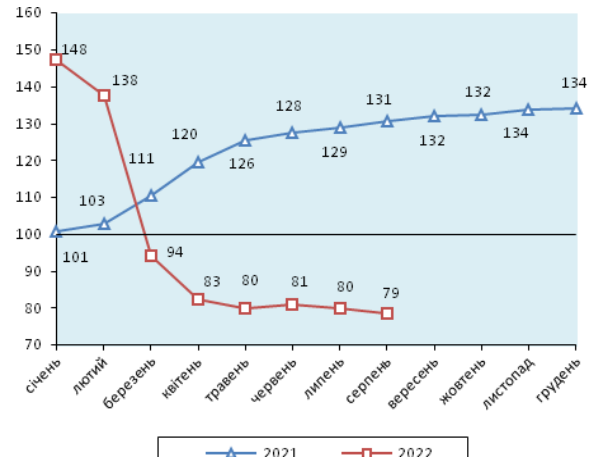

Рис.4 Темпи зростання (зниження) експорту/імпорту товарів (у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком)

Джерело: узагальнено автором на основі [13].

Одним із основних факторів, що впливають на ВВП, є експорт та імпорт товарів. Наразі ВВП України значно скоротився, але не настільки, як можна було побоюватися, враховуючи втрату продуктивних територій, збитки від війни, порушення економічних ланцюгів постачання та переміщення людей (рис.5). Останній перед вторгненням 2021 рік був дуже успішним для економіки України.

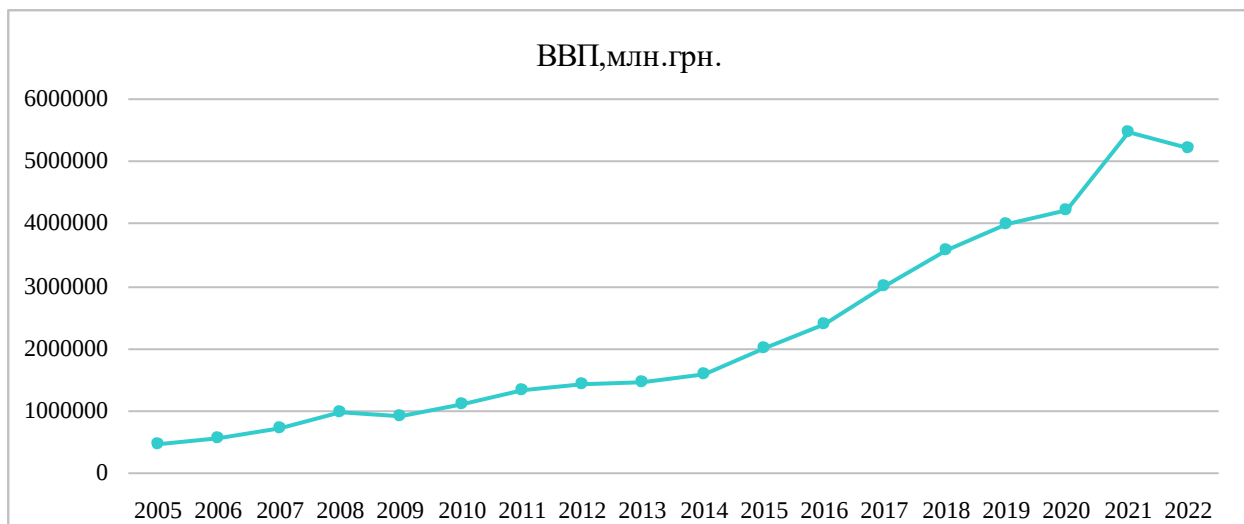

Рис. 5. Зміни ВВП України в кризові періоди з 2005 по 2022 рр.

Джерело: узагальнено автором на основі [11]

З усіх видів зовнішньоекономічної діяльності найбільш безпосередній вплив на ВВП має зовнішня торгівля, кінцевий ефект від якої визначається чистим експортом. Факторами

відкритої економіки є експорт та імпорт. Це означає, що скорочення експорту та імпорту в грошовому виразі призводить до зниження показників чистого експорту і, відповідно, показників ВВП нашої країни. Зниження українського експорту зменшує ВВП країни. Але 70% економіки займає сфера послуг, особливо ІТ (45% від загального експорту послуг країни), яка продовжувала працювати під час війни, експортуючи послуги, але не змогла їх збільшити (у 2021 р. показник у грошовому виразі склав 37%, а за підсумками 2022 року – 35%). Навіть якщо війна триватиме, ВВП повністю не впаде. Імпорт являє собою витрати окремих осіб або фірм на товари та послуги, вироблені в інших країнах. Вони також означають, що певна частка наших витрат на споживчі та інвестиційні товари залишає Україну і робить внесок у ВВП країн-експортерів. Тому зменшення імпорту в Україну впливає не на ВВП нашої країни, а на країни-експортери (тобто країни, які імпортують до нас товари).

Основний (непродовольчий) експорт, який може вплинути на постачання з точки зору окремих виробничо-збутових ланцюжків. Війна в Україні може призвести до перебоїв у постачанні товарів, які є найбільшим експортним товаром України. До них відносяться: сталь (завдяки експорту Україною залізної руди, феросилікомарганцю, чавуну), важка промисловість (плоский і прокатний прокат зі сталі), напівпровідники (неоновий газ), автомобілі (кабелі запалювання), галузі, що використовують титан, і ІТ-індустрія. Ресурси для сталеливарної промисловості Європи покладається на Україну в плані ресурсів для сталеливарної промисловості, таких як залізна руда, феросилікомарганець і чавун. Європа залежить від імпорту з України агломерованої і неагломерованої залізної руди на рівні 16% і 15% відповідно, при цьому Польща і Чехія є двома великими імпортерами. Хоча це свідчить про потенційне порушення ланцюжка поставок, оскільки вироби із заліза та сталі використовуються у багатьох промислових товарах, Україна не є великим постачальником неагломерованої залізної руди у світовому масштабі (1,78% світового експорту) та експортером другого ешелону агломерованої залізної руди (7,9% світового експорту експорт у 2019 році), причому кілька країн, включаючи В'єтнам, отримують основну частину свого імпорту з України.

До війни понад 90% українського сільськогосподарського експорту постачалося з чорноморських портів країни. Пошкодження, окупація або блокада цих портів наразі перешкоджає цій комерційній діяльності. Перед нещодавнім підписанням Чорноморського договору Міністерство сільськогосподарства України заявляло, що близько 20–25 мільйонів тонн зерна було затримано в країні, і спроможність України перевозити ці товари річковими баржами, залізницею та вантажівками в Європи або до портів Балтійського моря, було дуже обмежено.

Оскільки кінця війни не видно та загрози подальшої ескалації, невизначеність продовжує висіти на ринках сільськогосподарської продукції. Запаси обмежені. У всьому світі оцінені кінцеві запаси на 2022/23 рр. знаходяться на найнижчому рівні з 2007/08 р. для пшениці та 2012/13 р. для кукурудзи та сої. Зменшення посівів в Україні означає, що світові доведеться виробляти додаткові зернові та олійні культури, щоб допомогти відновити запаси та знизити рівень цін. Удача зіграла певну роль у подіях; протягом року після вторгнення поєднання гарної погоди та потужної реакції виробників утримало ринкові ціни від відновлення до високих рівнів початку 2022 року. Недостатні запаси означатимуть підвищення волатильності цін, особливо в періоди невизначеності, такі як час посіву та періоди вегетації в Північній півкулі. Тим часом, головний урок 2022 року полягає в тому, що глобальні ринки загалом працювали добре, коли їм не перешкоджали такі дії уряду, як експортні обмеження. Будь-яка з цих невизначеностей може призвести до майбутніх збоїв на ринку або інших проблем, які вимагають постійного ретельного моніторингу. Головний урок 2022 року полягає в тому, що світові ринки загалом працювали добре, коли їм не

це відчує населення країн-партнерів через скорочення ВВП на душу населення. Вторгнення Росії в Україну мало величезний вплив на економічний і фінансовий ландшафт України перешкоджали такі дії уряду, як експортні обмеження.

ВИСНОВКИ

Отже, повномасштабне вторгнення впливає не лише на ВВП України, а й на країни-партнери. Інші країни ще не в повній мірі відчувають, але якщо повномасштабне вторгнення продовжиться, то. Крім жахливої гуманітарної кризи та геополітичної нестабільності, які спричинила війна, економічну активність було значно обмежено. Незважаючи на те, що ситуація швидко розвивається, а короткострокові та довгострокові прогнози впливу підлягають перегляду, криза, безсумнівно, змінила ринкове середовище в Україні. Хоча економічна ситуація, швидше за все, стабілізується та відновиться в міру подолання кризи, ерозія виробничих потужностей залишається перешкодою для майбутнього зростання. У короткостроковій перспективі відбулося різке скорочення пропозиції робочої сили, оскільки більше третини населення було переміщено через війну. Знищення сільськогосподарських угідь та обладнання також може перешкодити відновленню історично продуктивних і багатих сільськогосподарських угідь України. Таким чином, за оцінками Світового банку, витрати на відновлення та реконструкцію України після війни становитимуть мінімум 349 мільярдів доларів США, що в 1,5 рази перевищує розмір довоєнної економіки.

Дефіцит зовнішньої торгівлі України товарами в січні-червні 2023 року зріс вдвічі порівняно з аналогічним періодом 2022 року - до \$2,468 млрд з \$1,227 млрд, повідомила Держстат. Згідно з його даними, експорт товарів з України за звітний період скоротився на 24% порівняно з першим півріччям 2022 року – до \$22,732 млрд, імпорт – на 19,1%, до \$25,2 млрд. В Україні війна не дозволила зібрати 20-30% озимих у 2021 році та/або вивезти їх на ринки. У міру того, як конфлікт тривав, спроможність фермерів висаджувати як весняний, так і озимий сезон у 2022 році також була серйозно обмежена для соняшникової олії, кукурудзи та пшениці. Будучи одним із найважливіших гравців на міжнародному продовольчому ринку, Україна була найбільшим експортером соняшникової олії, четвертим за величиною експортером ячменю та кукурудзи та п'ятим за величиною експортером пшениці (40%, 11,9%, 13,3%). % і 8% вартості світового експорту цих товарів, відповідно, у 2020 маркетинговому році. Очікується, що через високий попит і погані врожаї пшениця буде особливо вразливою до потрясінь пропозиції і Сполучені Штати та ООН прогнозують, що український експорт зерна стрімко впаде порівняно з довоєнними роками.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Світовий банк мають серйозну історичну присутність у країні та сигналізували про свою підтримку майбутньої реконструкції, як і багато країн-донорів. Тим не менш, Україна потребуватиме подальшої фінансової підтримки як у короткостроковій перспективі, оскільки війна триває, так і в довгостроковій для відновлення. А підприємствам України, що займаються ЗЕД потрібно розробити та впровадити адаптивну стратегію ЗЕД в умовах воєнного часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабанін О. Деякі проблеми розвитку зовнішньої торгівлі України. *Зовнішня торгівля*. 2020. № 1. С. 8-14.
2. Бебік Т. Зовнішньоекономічна діяльність в умовах війни. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/210611_zovnshnoekonomchna-dyalnst-vumovakh-vyni (дата звернення: 07.05.2023 р.)
3. Доцюк С. О. Сучасні аспекти зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств України. *Економіка та суспільство*. 2022. №39. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-21>

4. Ішук С. О., Полякова Ю. В., Процевят О. С. Структура та динаміка українського товарного експорту: регіональний вимір. *Регіональна економіка*, 2021. С. 20–28. doi: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2021-1-3>
5. Кириєвський О., Павленко І. Зміни у сфері ЗЕД під час війни: від валютних обмежень до зміни процесу декларування товарів. URL: https://buh.ligazakon.net/aktualno/12777_zmni-u-sfer-zed-pd-chas-vyni-vd-valyutnikh-obmezhen-do-zmni-protse-su-deklaruvannya-tovarv (дата звернення: 07.06.2023 р.)
6. Обух. В. Відновити експорт в умовах війни: складно, але життєве необхідно. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3449529-vidnoviti-eksport-v-umovah-vijni-skladno-ale-zittevoneobhidno.html> (дата звернення: 07.03.2023).
7. Скриньковський Р., Процевят О., Павленчик Н., Цюх С. Сучасні тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності України в умовах війни. *Traektoriâ Nauki = Path of Science. Section "Economics"*. 2022. Vol. 8. № 6. doi: <https://doi.org/10.22178/pos.82-2>
8. Скрипник С., Процевят О., Воронова О. Особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-47>
9. Тасліцький Г. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в період запровадження воєнного стану. *Юридична газета online*. 2022. Травень. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zovnishnoekonomichna-diyalnist> (дата звернення: 07.06.2023).
10. Shuhali, A. (2023). Current trends and problems of foreign economic activities of enterprises in the context of a military state. *University Economic Bulletin*, (56), 65-76. doi: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-56-65-76>
11. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення: 07.06.2023).
12. The Impact of the War in Ukraine on Global Trade and Investment. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099750104252216595/pdf/IDU0008eed66007300452c0beb208e8903183c39.pdf> (дата звернення: 08.06.2023).
13. Зовнішня торгівля України товарами у 2022 році. URL: <https://ukrstat.gov.ua/express/expr2023/02/04.pdf> (дата звернення: 08.06.2023).

REFERENCES

1. Babanin O. (2020) Deiaki problemy rozvytku zovnishnoi torhivli Ukrainy [Some problems of the development of foreign trade of Ukraine.]. *Zovnishnia torhivlia- Foreign trade*, 1. 8-14. [in Ukrainian].
2. Bebiuk T. Zovnishnoekonomichna diialnist v umovakh viiny [Foreign economic activity in war conditions]. Available at: https://biz.ligazakon.net/analitics/210611_zovnishnoekonomichna-diyalnst-vumovakh-vyni (Accessed 7 May 2023). [in Ukrainian].
3. Dotsiuk S. O. (2022) Suchasni aspekty zovnishnoekonomichnoi diialnosti ahrarnykh pidpriemstv Ukrainy [Modern aspects of foreign economic activity of agrarian enterprises of Ukraine.]. *Ekonomika ta suspilstvo- Economy and society*, 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-21> [in Ukrainian].
4. Ishchuk S. O., Poliakova Yu. V., Protseviat O. S. (2021). Struktura ta dynamika ukrainskoho tovarnoho eksportu: rehionalnyi vymir [Structure and dynamics of Ukrainian commodity exports: regional dimension]. *Rehionalna ekonomika- Regional economy*. S. 20–28. doi: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2021-1-3> [in Ukrainian].
5. Kyryievskiy O., Pavlenko I. Zminy u sferi ZED pid chas viiny: vid valiutnykh obmezhen do zminy protse-su deklaruvannya tovariv [Changes in the field of foreign exchange during the war: from currency restrictions to changes in the process of declaring goods]. Available at: https://buh.ligazakon.net/aktualno/12777_zmni-u-sfer-zed-pd-chas-vyni-vd-valyutnikh-obmezhen-do-zmni-protse-su-deklaruvannya-tovarv (Accessed 7 June 2023). [in Ukrainian].

6. Obukh. V. (2022). Vidnovyty eksport v umovakh viiny: skladno, ale zhyttieve neobkhidno [To restore exports in the conditions of war: difficult, but vitally necessary]. Ukrinform. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3449529-vidnoviti-eksport-v-umovah-vijni-skladno-ale-zittevoneobhidno.html> (Accessed 7 March 2023). [in Ukrainian].
7. Skrynkovskiy R., Protseviat O., Pavlenchuk N., Tsiukh S. Suchasni tendentsii rozvytku zovnishnoekonomichnoi diialnosti Ukrainy v umovakh viiny [Modern trends in the development of Ukraine's foreign economic activity in the conditions of war]. *Traektoriâ Nauki = Path of Science. Section "Economics"*. 2022. Vol. 8. № 6. doi: <https://doi.org/10.22178/pos.82-2> [in Ukrainian].
8. Skrypnyk S., Protseviat O., Voronova O. (2022). Osoblyvosti rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of regulation of foreign economic activity in the conditions of martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo- Economy and society*. № 38. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-47> [in Ukrainian].
9. Taslitskyi H. Rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti v period zaprovadzhennia voiennoho stanu [Regulation of foreign economic activity during the introduction of martial law]. *Yurydychna hazeta online- Legal newspaper online*. 2022. Traven. Available at: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zovnishnoekonomichnadiyalnist/> (Accessed 7 June 2023). [in Ukrainian].
10. Shuhali, A. (2023). Current trends and problems of foreign economic activities of enterprises in the context of a military state. *University Economic Bulletin*, (56), 65-76. <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-56-65-76>
11. Vikipediya. Available at: <https://uk.wikipedia.org> (Accessed 7 June 2023). [in Ukrainian].
12. The Impact of the War in Ukraine on Global Trade and Investment. Available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099750104252216595/pdf/IDU0008eed66007300452c0beb208e8903183c39.pdf>. (Accessed 8 June 2023).
13. Zovnishnya torhivlya Ukrayiny tovaramy u 2022 rotsi [Ukraine's foreign trade in goods in 2022]. Available at: <https://ukrstat.gov.ua/express/expr2023/02/04.pdf> (Accessed 8 June 2023). [in Ukrainian].

MODERN ASPECTS AND FEATURES OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF UKRAINIAN ENTERPRISES IN WARTIME CONDITIONS

Kulish Damir

*Zaporizhzhia National University
Zaporizhia, Ukraine*

Russia's aggression against Ukraine mainly affects Ukraine's production and export capabilities. The current war raises concerns about whether the harvest will be harvested. In addition, the war led to the closure of ports and oilseed crushing operations, which affected exports. Ukrainian farmers show high resistance to the hardships caused by the war, and continue to grow crop production and livestock products when the safety of agricultural land allows it. The purpose of the study is modern aspects and features of foreign economic activity of Ukrainian enterprises in wartime conditions. It is determined that since more than half of crop production in Ukraine is exported, logistics of the export supply chain plays a vital role. Before Russia's aggression, more than 90% of Ukrainian crop exports went through the ports of the Azov and Black Seas. These ports are currently unavailable due to the ongoing war or Russian occupation. Other export channels – road, rail, and river ports – are not capable of handling the same volumes as seaports. Thus, industry estimates show that current exports account for only about 20% of normal exports. At the national and global levels, efforts are being made to increase the capacity of alternative export channels and find other outlets. However, the larger-than-usual volumes that remain in storage and the upcoming

harvest in June-September 2022 will lead to rapid production of large volumes that will also need to be stored to avoid significant losses. In addition, some storage and processing facilities were damaged, which further delays and restricts the export of agricultural products from Ukraine. A full-scale invasion affects not only Ukraine's GDP, but also its partner countries. Other countries are not yet fully aware, but if a full-scale invasion continues, the population of partner countries will feel it due to a reduction in GDP per capita. However, Ukraine will need further financial support both in the short term, as the war continues, and in the long term for recovery. And Ukrainian enterprises engaged in foreign economic activity need to develop and implement an adaptive strategy of foreign economic activity in wartime conditions.

Keywords: modern aspects, features, foreign economic activity of enterprises, wartime conditions